

*В. П. Садковий,
к. псих. н., професор, ректор, Національний університет цивільного захисту України*

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

V. Sadkovy,
candidate of psychological sciences, professor, chancellor, National University of Civil Defence of Ukraine

MODERN QUALITY ASSURANCE MECHANISMS CONTINUOUS EDUCATION

У статті систематизовано та обгрунтовано методи дослідження механізмів управління якістю всіх рівнів неперервної освіти в Україні. Виявлено проблеми державних механізмів управління якістю неперервної освіти та запропоновано шляхи їх вирішення як на центральному, так і на регіональному рівні управління. Дослідження сучасного стану механізмів державного управління якістю неперервної освіти у навчальних закладах усіх рівнів неперервної освіти, аналіз нормативно-правової бази та вивчення вітчизняних і зарубіжних літературних джерел дозволяють виявити й сформулювати низку основних проблем державного управління якістю неперервної освіти. Ці проблеми є одними з актуальних та найважливіших теоретичних і практичних проблем науки державного управління, вирішення яких вимагає об'єднання зусиль державної й регіональної влади, наукової спільноти та освітян.

In the article the research methods and grounded quality of governance at all levels continuous education in Ukraine. The problems of the state of governance quality continuous education and ways to solve them, both at central and regional level control. Investigation of the mechanisms of the current state of quality management system of continuous education in schools at all levels of lifelong learning, the analysis of the legal framework and the study of domestic and foreign literature can detect and formulate a number of basic problems of public administration quality lifelong education. These problems are among the most urgent and important theoretical and practical problems of the science of public administration whose solution requires joint efforts of state and regional authorities, the scientific community and educators.

*Ключові слова: неперервна освіта, якість освіти, освітні стандарти, державне управління.
Key words: continuing education, quality of education, educational standards, state management.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою будь-якого суспільного прогресу в світі є освіта. Цей висновок узгоджується із загальносвітовими та європейськими тенденціями розвитку сучасного суспільства, в якому освіта стає однією із пріоритетних галузей економіки. Кожного дня, вирішуючи проблеми глобалізації, набирає сили Болонський процес, надаючи до послуг держав Євросоюзу все більш досконалі інструменти для забезпечення високоякісної та сумісної (між країнами) освіти, насамперед у стратегічних і ключових галузях економіки.

Відповідно до зростаючих потреб розвитку суспільства, особливо в забезпеченні національної безпеки та сталого економічного розвитку, країни стали більше приділяти уваги ефективності й якості освіти. Що насамперед викликало проблеми неперервності (впродовж життя), наступності, сумісності, масовості й оптимальності в освіті. Іншими словами, дало початок науковому обгрунтуванню поняття державного рівня — неперервна освіта.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Грунтовні дослідження різних аспектів державного управління неперервною освітою в Україні викладено у працях: В.П. Андрущенко, І.А. Зязюна, В.І. Бондаря, К. В. Корсака, В.Г. Кремня, В.І. Маслова, П.І. Надолішнього та інших.

У дослідженнях вищезазначених учених містяться як системні, так і локальні підходи щодо розроблення теоретичної бази чи практичних результатів впровадження механізмів державного управління освітою.

Невирішені раніше частини загальної проблеми викладено результати досліджень якості освіти, науково-теоретичного обґрунтування та практичного впровадження рекомендацій, пропозицій і розробок щодо створення в Україні сучасної системи державного управління якістю неперервної освіти.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасних державних механізмів забезпечення якості неперервної освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Неперервна освіта об'єднує весь освітянський простір держави. Завдяки цьому їй стають притаманні стратегічні ознаки та характеристики:

- відповідальність за рівень національного інтелекту;
- відповідність неперервної освіти європейським і світовим тенденціям економічного та соціального розвитку;
- випереджальний розвиток порівняно з динамікою розвитку суспільства;
- велика фондозабезпеченість;
- системність, неперервність, проблемність і сумісність на світовому, державному та регіональному рівнях.

У підвищенні якості значну роль відіграють національні та міжнародні стандарти якості, які є нормативно-правовою базою її організації та управління. Загальноновизнаними на сьогодні є концепції TQM та міжнародні стандарти ISO серії 9000:2000, в яких сконцентровано позитивний досвід управління якістю, накопичений у різних країнах світу. Ці стандарти діють у багатьох країнах світу. В Україні вони чинні з 1 жовтня 2001 року.

Під стандартизацією розуміється приведення об'єктів деякої сфери людської діяльності до єдиного для них комплексу критеріїв із дотриманням вимог якості, точності та взаємозамінності [3]. Керуючись цим визначенням, маємо стверджувати, що в умовах сучасної цивілізації, яка побудована на технічному підґрунті, все, що належить до поняття стандартизації у сфері матеріального виробництва, прийнятне й до поняття освіти (навчання), якому потрібні свої стандарти. Якість результатів праці є наслідком виховання, навчання та неперервної освіти кадрів. Тому, крім якості продуктивної праці, якими є концепції TQM та серія стандартів ISO 9000, має існувати система стандартів якості навчання, що визначить загальні критерії якості навчального проце-

су, зокрема, критерії його інструментального забезпечення, роль якого в сучасну інформаційну епоху людства переважно виконує інформаційно-технічне забезпечення.

У цьому контексті реформування якості неперервної освіти України необхідно й доцільно проводити з урахуванням вимог концепції TQM, Міжнародних стандартів якості серії (ISO 9000), а точніше серії ДСТУ 3230-95 і ДСТУ ISO 9000-2001 — їх українських варіантів, а також вимог Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO-88 (МСКЗ)), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED-97 (МСКО)) та вимог, що базуються на стандартах FEANI (Європейська федерація національних технічних асоціацій) [2]. Крім того, необхідно враховувати критерії та стандарти, які мають узгодити країни-учасниці Болонського процесу, тобто діяльність європейських країн, спрямовану на узгодження між собою системи вищої освіти цих країн.

Основний зміст Болонської декларації, яку підписали 19 червня 1999 року представники 29 країн Європи (Україна приєдналась в 2005 році), полягав в тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2010 року привести свої освітні системи у відповідність до єдиного європейського стандарту якості.

Вихідні позиції процесу в тексті Болонської декларації формулюються таким чином: "Європа знань" є на сьогодні широким визнаним незамінним фактором соціального й людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення та інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна дати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей та належності до єдиної соціальної й культурної сфер [5].

У документах, які регулюють Болонський процес, ключовими словами є якість, конкурентоспроможність, відповідальність та працевлаштування. За цими документами якість — це базова вимога, яка забезпечує довіру, відповідність ринку праці, мобільність, сумісність кваліфікацій та привабливість в Європейському просторі вищої освіти. Якість має демонструватися та гарантуватися належним чином, для того, щоб її визнали й висловлювали їй довіру студенти, партнери та суспільство як у певній країні, так і в Європі та світі [1]. Як уже наголошувалося вище, з метою впорядкування термінології у сфері якості Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) була проведена велика робота, яка завершилася розробленням і виданням серії загальних стандартів. Стан і розвиток національних систем стандартизації, сертифікації та метрології є одним із чинників, від яких залежить національна, зокрема економічна, безпека держави. Тому Уряд України впроваджує політику забезпечення більшої відповідності державних стандартів освіти вимогам ринку для забезпечення і посилення ринкових позицій у міжнародному розподілі освіти.

Основними завданнями вищого навчального закладу є якість освітніх послуг, які він надає, та якість випускника конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня. Для досягнення поставлених цілей вищий навчальний

заклад повинен організувати свою діяльність так, щоб тримати під контролем усі адміністративні та людські фактори, які впливають на якість.

Тобто, з одного боку, якісна вища освіта як вершина підготовки масових професій висунула вимоги якості до базової загальної освіти (школи), яка, у свою чергу, сформулювала вимоги якості відносно дошкільної освіти (рух вимог якості вниз), а з іншого — змінилися вимоги якості до післядипломної освіти та системи підвищення кваліфікації (рух вимог якості вгору) [4]. Іншими словами, діалектично стала утворюватися та динамічно почала функціонувати і розвиватися система державного рівня — "Неперервна освіта", яка почала висувати на перший план вимоги неперервності та масовості (впродовж життя), якості, наступності, сумісності та оптимальності в освіті. Що, у свою чергу, порушило проблеми впровадження нормативного-правового регулювання та актуалізації всієї системи стандартів неперервної освіти України.

Ретельний аналіз законів та стандартів з урахуванням вимог, які висуває неперервна освіта, особливо щодо її якості, дає можливість сформулювати проблеми і зробити такі узагальнювальні висновки:

- зазначені закони й стандарти не створюють єдину цільну систему регулювання неперервної освіти в державі;

- не розроблені всі необхідні закони та стандарти;

- вони мають різний рівень глибини та структури розробки;

- недостатньо простежуються їх наступність та сумісність;

- у них практично відсутні механізми оцінки якості освіти (у деяких документах слово "якість" не вживається взагалі);

- у законах і стандартах взагалі відсутні механізми їх актуалізації;

- відсутня методологія розроблення державних стандартів неперервної освіти;

- відсутній незалежний контроль якості навчання тих, хто навчається, при переході на новий рівень неперервної освіти.

Під стандартизацією розуміють приведення об'єктів будь-якої сфери людської діяльності до єдиного для них комплексу критеріїв з дотриманням вимог якості, точності та взаємозамінності. Керуючись цим визначенням, маємо стверджувати, що в умовах сучасної цивілізації, яка побудована на технічному підґрунті, все, що належить до поняття стандартизації у сфері матеріального виробництва, застосовне і до поняття "навчання", якому потрібен свій стандарт.

Приведення законів щодо освіти в межі єдиної методології та структури, розроблення інтегрованої системи державних стандартів неперервної нового покоління, ліцензування складових якості, інспектування та незалежний контроль якості освітніх послуг для всіх рівнів неперервної освіти — ось елементи стратегії державного регулювання освітою України.

Основними завданнями системи забезпечення якості освіти є розроблення національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т.ч. для підтвердження кваліфікації

в європейській системі стандартів; стимулювання створення незалежних національних рейтингів вищих навчальних закладів; узгодження галузевих стандартів вищої освіти з кваліфікаційними характеристиками професій.

Неперервна освіта — це загальнодержавний процес створення (відродження) освічених, високо інтелектуальних громадян відповідно до освітньої доктрини країни, які зможуть забезпечити сучасне функціонування та прискорення суспільного розвитку цієї країни на всіх її напрямках і світових тенденціях. На сьогодні в Україні в системі освітніх послуг, по наданню післядипломної освіти, функціонує понад 500 навчальних закладів та підрозділів вищих навчальних закладів державної та недержавної форм власності, з яких близько 350 вищих навчальних закладів післядипломної освіти підпорядковані МОНУ. Інші центральні органи виконавчої влади мають власну мережу закладів, серед яких найбільш вагомі — аграрна, промислова та транспортна галузі. Через систему післядипломної освіти щорічно проходять більше 300 тис. фахівців, у тому числі близько 50 тис. отримують вищу освіту із 58 спеціальностей [1, с. 105].

Враховуючи потреби на ринку праці, на сьогодні в Україні формується інфраструктура перепідготовки кадрів з питань банкрутства, конкурентоспроможності, охорони інтелектуальної власності, пенсійної системи, фахівців по роботі з цінними паперами тощо. Сформована мережа закладів з професійного навчання державних службовців, керівників підприємств, військовослужбовців, звільнених у запас, митників тощо. Відкриваються нові спеціалізації напрямів перепідготовки для роботи в нових господарських структурах і ланках малого підприємництва, у банківській справі, страховій діяльності.

Освітня доктрина країни — це філософська, методологічно й теоретично обґрунтована, матеріально й фінансово забезпечена, інтегрована й динамічна система освітніх комплексів, які постійно розвиваються й оновлюються для забезпечення неперервної освіти в державі. Освітня доктрина широко впливає на весь освітній простір країни. Її особливість і унікальність полягають у тому, що вона несе випереджальний плановий характер відносно повної схеми неперервної освіти, яка є і буде в державі. Для конкретної людини вона діє впродовж життя, а для держави — вічно.

В Україні створюються та розвиваються такі освітні комплекси:

- національна ідея української держави. Ціннісна орієнтація громадян України — "Дух народу". Набуває стратегічного характеру, знаходиться у стадії формування та прийняття народом. Освітня мають стати її носіями;

- моральні цінності нації, які направлені на виховання громадян країни на всіх рівнях освіти;

- нормативно-правова база забезпечення та регулювання всіх рівнів освіти;

- наукове забезпечення розвитку освіти. Науково-практичне обґрунтування, теорія і практика освіти: Академія педагогічних наук, науково-дослідні інститути;

— державні механізми управління та регулювання державним і приватним секторами освіти: мета-стандарт освіти держави — стандарт стандартів;

— державні стандарти для усіх рівнів освіти; ліцензування та інспектування навчальних закладів; моніторинг якості рівнів освіти;

— державні, центральні і регіональні установи управління освітою: МОНУ; МОН АРК; обласні та міські управління освіти; управління освітою в м. Києві та Севастополі; відділи освіти в інших містах, міських та сільських районах; науково-методичні центри;

— рівні неперервної освіти України впродовж життя: самоосвіта; дошкільна; шкільна; позашкільна; професійно-технічна; вища; післядипломна; підвищення кваліфікації (педагогічних кадрів, державних службовців та фахівців галузей);

— навчальні заклади (державні та приватні) для всіх рівнів освіти;

— програми, плани, спеціалізації та спеціальності для навчання на всіх рівнях освіти і підготовки та перепідготовки фахівців;

— технології і методики освіти, програмно-педагогічні комплекси, підручники та наочні матеріали;

— норми, традиції, погляди, задуми та установки, які є ознакою освітніх пріоритетів для громадян у процесі неперервної освіти.

ВИСНОВКИ

Усі вищевикладені чинники, які визначають роль неперервної освіти в сучасному світі, можуть ідеалізувати уявлення про роль освіти, якщо не враховувати відсутність їх цільності, наступності та інтеграції, що є стратегічною проблемою та державну проблему її якості.

Тому для проведення якісної реформи освітньої галузі України необхідно додатково вирішити такі завдання:

— переглянути кількість університетів, перевірити їх на відповідність заявленим стандартам, підвищення ліцензійних вимог;

— підвищити якість магістерських програм, адже магістратура не є обов'язковим навчанням, натомість призначена для тих, хто зацікавлений у дослідницькій роботі та стимулюванні наукової діяльності університетів, їх укрупненні для кращої спроможності лабораторій та дослідницьких центрів;

— "вільна траєкторія" студентів — надати право вибору вивчення гуманітарних дисципліни (п'ять з яких залишаються обов'язковими);

— створити університетські середовища: вищі стандарти для викладачів та студентів, покращення бібліотечних фондів.

Позитивні зміни в суспільстві, які є результатом реформи вищої освіти помітні вже сьогодні:

— більше кваліфікованіших фахівців для країни;

— відкритість та чесність вступної кампанії: громадські організації та преса спостерігають за роботою приймальних комісій;

— підвищення рівня довіри до університетів та системи освіти загалом, зниження рівня корупції в ВНЗ.

Усі вищевикладені результати досліджень знайшли відображення у Програмі економічних реформ України на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурен-

тоспроможна економіка, ефективна держава", яку розробив Комітет з економічних реформ при Президентові України і в якій стверджується, що одним із пріоритетних напрямків Програми визначено реформу системи освіти. Метою реформи освітньої галузі визначено підвищення конкурентоспроможності української освіти, інтеграція системи української освіти в єдиний європейський освітній простору.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження сучасного стану механізмів державного управління якістю неперервної освіти у навчальних закладах усіх рівнів неперервної освіти, аналіз нормативно-правової бази та вивчення вітчизняних і зарубіжних літературних джерел дозволили виявити й сформулювати низку основних проблем державного управління якістю неперервної освіти. Ці проблеми є одними з актуальних та найважливіших теоретичних і практичних проблем науки державного управління, вирішення яких вимагає об'єднання зусиль державної й регіональної влади, наукової спільноти та освітян. Виявлені основні причини загострення проблем державного управління якістю неперервної освіти та запропоновані шляхи їх подолання.

Література:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. — К.: Знання України, 2005. — 804 с.

2. Андрущенко В.П. Політика і практика реалізації безперервної освіти в Україні / В.П. Андрущенко // Нові технології навчання: наук.-метод. зб.; ред. кол.: В.О. Зайчук (голов. ред.), О.Я. Савченко, М.Ф. Дмитриченко та ін. — К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 2003 (спец. випуск). — С. 13—16.

3. Бондар В. Технологізація підготовки фахівців в умовах запровадження державних стандартів освіти / В. Бондар // Освіта і упр. — 2005. — Т. 8, № 2. — С. 86—90.

4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / [І.А. Зязюн, С.У. Гончаренко, Н.Г. Нічкало та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. — К.: Віпол, 2000. — 636 с.

5. Корсак К. Стратегія Європи — якість освіти / К. Корсак, Л. Антонюк // Науковий світ. — 2003. — № 6. — С. 6—8.

References:

1. Andruschenko, V.P. (2005), *Rozdumy pro osvitu: staty, narysy, interv'yu*, Znannya Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Andruschenko, V.P. (2003), *Polityka i praktyka realizacii bezperervnoi osvity v Ukraini*, / *Novi tehnologii navchannya*, pp. 13—16.

3. Bondar, V. (2005), *Tehnologizaciya pidgotovky fahivciv v umovah zaprovadjennya derjavnyh standartiv osvity*, *Osvita i upravlinnya*, T. 8, vol 2, pp. 86—90.

4. Zyazyun, I.A. Goncharenko, S.U. Nychkalo, N.G. and others (2000), *Neperervna profesiina osvita: problema, poshuky, perspektvyu*, Vipol, Kyiv, Ukraine, p. 636.

5. Korsak, K. (2003), *Strategiya Evropy — yakist' osvity*, *Naukovii svit*, vol. 6, pp. 6—8.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2014 р.